

waarvan de zeer grote meerderheid woeste grond was. Dit bevestigt de indruk die DE SMET en VERSTRAETE bij de studie van dit domein hebben opgedaan : Papinglo is door Sint-Baafs te groots opgevat geworden (335). Waarschijnlijk bestond oorspronkelijk het plan het grootste deel van de 106 bunder aan de abdijhoeve gehechte gronden in cultuur te brengen. Dit is in de Middeleeuwen niet meer geschied. Van 1422 dateert trouwens het eerste bekende pachtcontract betreffende de abdijhoeve te Papinglo : het sluit definitief een voorbije periode af (336). Over de in tenure gegeven delen van Papinglo zijn we zeer slecht ingelicht. We weten alleen dat deze tenures uitsluitend betalingen in geld en in natura verschuldigd waren (337). Hoe groot hun aantal was weten we niet; ook hun totale oppervlakte blijft ons onbekend. We kunnen alleen vermoeden dat ongeveer 300 bunder van de ca 450 bunder die Sint-Baafs er bezat, waarschijnlijk niet lang na de aankoop van 1240, systematisch ter ontginning in tenures werden verkaveld. Toch denken we te mogen aanvaarden dat ook hiervan lang niet alle gronden werden ontgonnen of misschien zelfs niet ter ontginning uitgegeven : de ontginningsgeschiedenis van Papinglo in de XVIIIe eeuw verplicht ons tot dit voorbehoud (338).

B. — *Wulfsdonk*

De woeste gronden ten N.-O. van Gent, tussen de huidige Zuidlede en de Moervaart, die vanuit de *curtis* Wulfsdonk te Moerbeke in cultuur werden gebracht na hun aankoop door de Sint-Baafsabdij in 1240, vormden in verschillende opzichten het belangrijkste van de drie complexen ontginningsgronden die de abdij in 1240 heeft aangekocht.

Het uitgangspunt van de bezitsvorming van Sint-Baafs in deze streek was een schenking van gravin Johanna in 1236. De abdij verwierf toen „*locum qui dicitur Hodonc, cum capella in eodem sita*” en „*quinque boneria de Onlende, memorato loco adjacentia*” (339). *Hodonc* is het latere Oostdonk,

(335) DE SMET-VERSTRAETE, *op. cit.*, pp. 24 en 52-53.

(336) DE SMET-VERSTRAETE, *op. cit.*, p. 23.

(337) DE SMET-VERSTRAETE, *op. cit.*, pp. 33 en 35-36. Er zijn in verband met de cijnsgronden te Papinglo slechts XVe-eeuwse documenten van domaniaal beheer bewaard.

(338) DE SMET-VERSTRAETE, *op. cit.*, p. 49. In de XVIIIe eeuw, toen de heiden te Papinglo in het kader van Maria Theresia's ontginningspolitiek systematisch werden ontgonnen, hadden zij een oppervlakte van 385 bunder. Het bouwland bedroeg dus slechts ongeveer 70 bunder, waarvan ca 23 bunder in de Middeleeuwen van de abdijhoeve deel hadden uitgemaakt. Voor de cijnsgronden bleef dus maar ongeveer 45 bunder over. Dit laatste cijfer was tijdens de Middeleeuwen waarschijnlijk wel iets hoger geweest, daar sindsdien de heide zich opnieuw had uitgebreid ten nadele van het cultuurland.

(339) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 198.

een plaats in de omgeving van Mendonk, waarschijnlijk ten N. van de Zuidlede, waar de abdij reeds van oudsher woeste gronden bezat die misschien vanuit Mendonk werden bestuurd (340) en waar, volgens een oorkonde van 1246, weilanden en bossen waren gelegen (341). Deze bossen waren waarschijnlijk ten dele begrepen in de schenking van gravin Johanna : *Onlende* is immers de naam van het ganse oorspronkelijk woeste gebied dat zich ten O. van Mendonk tussen de Zuidlede en de Moervaart uitstreckte en waar de Sint-Baafsabdij vier jaar later duizend bunder van de graaf zou kopen. In het uiterste Westen van dit gebied bezat de Sint-Baafsabdij dus door schenking, reeds vóór de aankoop van 1240, vijf bunder, waarop ze later een *curtis* heeft opgericht (342).

Het lange alluviale gebied ten N. van de vroegere Durme, ten O. van Mendonk, *Onlende* geheten, werd in 1240 door graaf Thomas en gravin Johanna bijna in zijn geheel aan de Sint-Baafsabdij verkocht, met de bepaling dat de graaf er de hoge rechtspraak over behield en dat de abdij aan de Gentse „brieven” een recognitiecijs van 1 d. per bunder zou betalen (343). De grenzen van het nieuwe abdijbezit worden in de verkoopakte tamelijk duidelijk aangegeven en zijn aan de hand van latere kaarten (344) zeer goed te localiseren. In het Oosten de „*Onlende abbatis et conventus de Bodelo*” : deze strekt zich uit op de W. oever van de huidige Moervaart, d. i. de vroegere Noordlede, die even ten O. van het gehucht *Coudenborne* van oostelijke naar zuidelijke richting een zwenking maakt om ten Z. van de *Onlende* van Bodelo terug de Zuidlede, d. i. de vroegere Durme, te vervoegen (345). In het Westen grenst het aangekochte gebied aan het „*allodium, sive Onlende sancti Bavonis, quod vulgo dicitur Licht*”. Dit is blijkbaar de *Onlende* die gravin Johanna in 1236 te Oostdonk, in de omgeving van Mendonk, aan Sint-Baafs had geschonken. De gelijktijdige vertaling van de verkoopakte (346) spreekt van een

(340) Vgl. SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 107 (a^o 1213) : de graaf geeft toestemming aan de abdij „50 bonaria wastine super Ostduc” ter ontginning uit te geven. Zie hoger, p. 156.

(341) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 247 : „quod ipsa ecclesia in allodio suo apud Mendonc, circa locum qui dicitur Hosdonc, et pratum et nemus adjacentia in fluvio meo quoddam fossatum fodi fecerat”.

(342) Zie hoger, p. 225, n. 526.

(343) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 226 (Latijnse tekst), nr 227 (Middelnederl. tekst). Algemene ligging : zie kaart nr 13.

(344) Vooral RAG, Fonds Kaarten en Plans, nr 458 (XVIe eeuw), uitg. H. ENNO VAN GELDER, *Nederlandse dorpen in de 16^e eeuw*, p. 57. Zie onze kaart nr 13. Ook de moderne kaart van 1/40.000 (Lokeren, nr 14) is zeer goed bruikbaar.

(345) Zie kaart nr 13. Over het waterwegennet in de bestudeerde streek : A. VAN WERVEKE, *Etude sur le cours de l'Escaut et de la Lys-Durme au moyen âge*, pp. 11-14, 23-25. Over de *Onlende* van Bodelo : hierna, p. 575.

(346) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 227.

hofstede aldaar („westwart toter hofsteden oft den Onlende van sente Baefs, dat men ghemeenlike heet ter Lijcht”): is dit de hoeve die de abdij te Oostdonk bezat? Het is niet duidelijk daar ter Licht een gehucht is ten W. van Mendonk, meer westwaarts dan de vermoedelijke ligging van Oostdonk (347). In ieder geval reikt het aangekochte gebied dus minstens tot in de buurt van Mendonk, waar de vroegere Durme zich splitst in een N. arm, de Noordlede (Moervaart), en een Z. arm, de Zuidlede. Als een deel van de westgrens wordt in 1240 ook aangegeven: „*ultra aqueductum qui Nortlende dicitur, Vevorde*” (348). Dit betekent o. i. dat het nieuwe abdijsdomein zich hier zelfs even ten Noorden van de Noordlede uitstrekte, in de omgeving van *Vevorde*, dat we niet hebben kunnen localiseren. De N. grens werd gevormd door een uitgestrekt moer, vanaf het gehucht *Calve* (ten O. van Wachtebeke) in het Westen, tot de Z. bocht van de Noordlede bij Baudelo in het Oosten („*morum, qui a loco qui vulgo dicitur Calf, extenditur versus Bodelo*”) (349). Naar het Z. toe wordt de grens van het aangekochte Onlende-gebied niet erg nauwkeurig aangegeven: „*versus meridiem, terram domini Rassonis de Gavera, que se extendit versus Exarde*”. Latere kaarten tonen aan dat, vanaf Mendonk tot aan de grens van Zaffelare en Eksaarde, de Zuidlede de grens vormde van het abdijsbezit (350). Verder oostwaarts strekte het aangekochte gebied zich echter ook iets ten Z. van de Zuidlede uit, op het gebied van de huidige gemeente Eksaarde. Het werd langs het Z. volledig ingesloten door de Onlende-gracht, ten Z. waarvan de bezittingen van Raas van Gavere lagen. Waarschijnlijk is het deze grens die bedoeld wordt door de eerder vage omschrijving van de verkoopakte: over dit deel van het aangekochte gebied is immers enkele jaren later een betwisting ontstaan (351). Uit de oorkonden die hierop betrekking hebben blijkt dat de abdij, wederrechtelijk doch te goeder trouw, een gebied had ingepalmd dat ze door een nieuwe gracht — d. i. waarschijnlijk de Onlende-gracht — had laten afbakenen en dat langs de andere (N.)zijde door de Zuidlede werd ingesloten (352). Dit beantwoordt volledig aan de ligging van het abdijsdomein op het gebied van Eksaarde, ten Z. van de Zuidlede.

Na de verkoop van het aldus afgebakende gebied deden de grafelijke

(347) VAN WERVEKE, *art. cit.*, p. 12. Zie kaart nr 13.

(348) De vertaling (SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 227) luidt: „*ende over de waterleede die men heet Noertleede, te Veevorde*”.

(349) Zie kaart nr 13. Over dit moer: zie verder, p. 578.

(350) Vgl. ENNO VAN GELDER, *Nederlandse dorpen in de 16^e eeuw*, p. 57.

(351) Zie verder, p. 573.

(352) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 235: „*quod dicti abbas et conventus totam terram, quam jam fossato ae novo facto fecerunt, pro magna parte, circumdari et includi, et que terra ex alia parte Leda fluvio est inclusa*”.

ambtenaren belast met het toezicht op de woeste gronden, Raas van Gavere en Alard van Heule, afstand van de rechten die ze op „*wastinam totam que vocatur Onlende*” zouden kunnen doen gelden. Tegelijk vernemen we dat het een uitgestrektheid van 1000 bunder had (353). Een oorkonde van graaf Thomas en gravin Johanna van 1241, waarin het resultaat wordt medegedeeld van de opmeting van de Onlende door grafelijke beampten in tegenwoordigheid van vertegenwoordigers der abdij, bevestigt dit : het nieuwe abdiydomein had een oppervlakte van 990 bunder. Voor 20 sol. per bunder was het aan Sint-Baafs verkocht. Als grenzen worden thans opgegeven : „*inter Licht et Coudenborne, et Vevorde et viam de More et Exarde et Raveghendonc, per medium Lede, usque ad Onlende domini Rasonis*” (354). Enigszins anders bepaald vinden we hier dezelfde afbakening als in de verkoopakte van 1240 terug : ter Licht in het Westen, Coudenborne in het Oosten (355), Vevorde in het N.-W.; de *via de More* is waarschijnlijk de weg tussen Wachtebeke en Moerbeke, in het N. van de Onlende; ten Z. strekte het Sint-Baafsbezit zich uit in de richting van Eksaarde, over de Zuidlede heen, tot aan het domein van Raas van Gavere te Eksaarde, dat eveneens een „Onlende” blijkt te zijn (356). Ondanks de opmeting van 1241 ontstaat er reeds in het daaropvolgende jaar een betwisting tussen de graaf en de abdij „*super eo videlicet, quod dictus abbas, ut dicitur, wastinas nostras jacentes in loco qui dicitur Onlende, ultra portionem, quam sibi vendidimus, intercepit*” (357). Er worden scheidsrechters aangesteld om het conflict op te lossen (358). In 1243 blijkt dat gravin Johanna het verkochte gebied opnieuw heeft laten opmeten. Het resultaat ervan is, dat de Sint-Baafsabdij inderdaad door de schuld van de grafelijke landmeters 162 bunder meer had ontvangen dan de 990 bunder waarvan ze de prijs had betaald. De abdij betaalt opnieuw en wordt in het bezit gelaten van deze 162 bunder. Een deel hiervan had ze trouwens reeds door een nieuwe gracht laten afbakenen aan één zijde terwijl het langs de andere zijde door de Zuidlede werd ingesloten (359). We hebben reeds aangetoond dat dit zeer waarschijnlijk het deel van de Onlende is dat de abdij later ten Z. van de Zuidlede, tussen deze waterloop en de Onlende-gracht, op het gebied van Eksaarde, blijkt te bezitten. De grens hiervan was in 1240 eerder vaag bepaald geworden, zodat waarschijnlijk n. a. v. dit gebied de betwisting was ontstaan. Ook een stuk grond van

(353) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nrs 228 en 230.

(354) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 229.

(355) Coudenborne is thans nog een gehucht ten O. van Moerbeke, aan de Z. bocht van de Moervaart : zie kaart nr 13.

(356) Raveghendonc konden we niet localiseren.

(357) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 235.

(358) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 234.

(359) Zie de oorkonde hierboven n. 357 geciteerd. Vgl. hoger, p. 572, n. 352.

15 bunder, *Dorme* genoemd, waarschijnlijk langsheen de Zuidlede gelegen (360), maakte deel uit van de betwiste 162 bunder die thans definitief aan Sint-Baafs worden afgestaan (361). De abdij zal dus voortaan voor 1150 bunder een recognitiecijns van 1 d. per bunder aan de graaf betalen (362). Er moeten in de omgeving van de graaf mensen geweest zijn die met deze belangrijke verkoop van grafelijke grond moeilijk vrede hebben kunnen nemen. We vermoeden dat Raas van Gavere, wiens bezittingen aan de Onlende paalden en wie het toezicht over de woeste gronden in het graafschap was opgedragen, onder hen mag gerekend worden. Niet alleen was de betwisting over de oppervlakte in 1243 aan de graaf ingegeven „*quorundam consilio*”, in 1247 ontstaat opnieuw een conflict tussen de abdij en de opvolgster van Johanna, gravin Margareta. Ditmaal wordt de wettelijkheid zelf van de verkoop betwist (363). De uitspraak van de scheidsrechters (364) verplichtte de Sint-Baafsabdij tot een bijkomende betaling van 500 lb. en de kwijtschelding van 1.500 lb. die de abdij aan de grafelijke schatkist had geleend (365). Beide partijen hebben zich hierbij neergelegd (366).

Ondanks de moeilijkheden die ze bij de verwerving van dit gebied gedurende een achttal jaren had ondervonden, is de Sint-Baafsabdij onmiddellijk overgegaan tot de ontginning van deze ontzaglijke oppervlakte *wastine*. Reeds in 1243 had ze enkele delen ervan afgebakend met grachten die ook voor de drainering van deze lage gronden zorgden. Andere delen waren nog niet aangeraakt (367). In 1254 nochtans moet de abdij met haar ontginningswerk reeds flink opgeschoten zijn : er bestaat te *Wlfdonc* (Wulfsonk) (368) reeds een uitbatings- en ontginningscentrum (*curtis*), waar de abdij toestemming verkrijgt een *oratorium* op

(360) De Zuidlede is de vroegere Durme en de lage gronden langs de oevers van de Durme, o. m. te Evergem, werden zeer dikwijls „durmen” geheten.

(361) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 235 : „*et terram que vulgo dicitur Dorme, circiter quindecim bonaria continentem, que nondum fossatis est inclusa*”.

(362) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 235 : „*unum denarium annui census pro quolibet bonario, singulis annis, in festo sancti Bavonis ad Brevia nostra Gandavi, nobis solvendum. Numerus autem bonariorum de quibus census est solvendus, hic est : scilicet in Onlende, mille centum quinquaginta*”.

(363) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nrs 252 (Latijnse tekst) en 253 (Mid. Ned. tekst) : „*et nos contra dictam venditionem nos opposcentes diceremus eam propter diversas causas minus legitime factam esse*”.

(364) Nl. de bisschop van Doornik, de abt van Ter Duinen en de proost van Sint-Pieters te Douai : SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 249.

(365) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nrs 254 en 255.

(366) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nrs 257 en 258.

(367) Zie hierboven, p. 573.

(368) Thans een kasteel in de gemeente Moerbeke, ten Z.-W. van het dorp. Ligging : zie kaart nr 13.

te richten (369). Dit betekent waarschijnlijk dat de *curtis* de zetel was geworden van een proosdij (370) en dat de eerste ontginningen zeer waarschijnlijk het werk van lekebroeders zijn geweest, zoals dit op gelijkaardige abdijbezittingen zeer dikwijls het geval was (371). In 1262 horen we van het bestaan van een weg, die van het grafelijk moer in het Noorden, dwars doorheen de Onlende, in Z. richting naar Eksaarde liep (372). Dit is waarschijnlijk de „Dam” van Eksaarde, de huidige rechte weg van Moerbeke naar Eksaarde (373).

De vroegste gegevens over de structuur en het uitbatingsregime van het nieuwe abdijdomein dagtekenen van het einde van de XIIIe eeuw. Gezien de *curtis* Wulfsdonk de zetel was van een proosdij mogen we aanvaarden dat zij, met bijbehorende landerijen, rechtstreeks door lekebroeders werd uitgebaat. Deze veronderstelling wordt bevestigd door een tekst van 1290. Hierin wordt gezegd : „*ke cil de saint Bavon de Gand fisent primirement abaner et brisir par leur propres meynies et sour leur cous et leur frais les teres kon cleme Saine, toutes lesqueles gisent du dam dAxarde et de Morbeke au lees vers oest et sestendent ces teres de Saine duskes as teres de le abeie de Boudelo*”. De abdij heeft hiervan de tienden : „*tant ke les dites teres soient en leur mains sans cense*” (374). Hieruit blijkt dat de abdij niet alleen de bedoelde gronden zelf heeft ontgonnen, maar dat deze op dat ogenblik, in 1290, nog niet verpacht werden, m. a. w. dat ze rechtstreeks werden uitgebaat. Hun ligging wordt duidelijk bepaald : ten Oosten van de weg Moerbeke-Eksaarde, „Dam” genoemd, nl. tussen deze weg en de gronden van de abdij Boudelo, gelegen — zoals we hoger zegden (375) — binnen de zuidwaartse bocht van de Noordlede, d. i. de „Onlende”, later eveneens „Seynen” van Baudelo genoemd (376). Omstreeks het midden van de XIVe eeuw waren van de „Saine” van Sint-Baafs nog 3 bunder onverpacht en rechtstreeks aan de *curtis* Wulfsdonk gehecht. De overige 101 bunder waren op dat ogenblik reeds aan verschillende personen in

(369) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 288.

(370) Vermits Wulfsdonk later een proosdij blijkt te zijn : vgl. o. m. RAG, Sint-Baafs, nr 43, f. 111^r : „*Aldus brocht over her Guy de Vos wilen proofst van der Wulfsdonc*”.

(371) Zie hoger, p. 568.

(372) RAG, Sint-Baafs, Charters, oorkonde van 3 okt. 1262 : „*occasione vie que se extendit de moro nostro per medium terre dicte ecclesie que dicitur Onlende, versus Exarde*”. Over de ligging van het grafelijk moer : zie verder, p. 578.

(373) Zie kaart nr 13.

(374) RAG, Sint-Baafs, Charters, oorkonde van 8 augustus 1290.

(375) Zie p. 571.

(376) Vgl. RAG, Fonds Kaarten en Plans, nr 458, uitg. ENNO VAN GELDER, *Nederlandse dorpen in de 16^e eeuw*, p. 57 : „*Seynen van Wulfesdonck*” en „*Onlende nu Seynen van Baudeloo*”. Zie kaart nr 13.

huurpacht uitgegeven (377). Dat deze uitgifte van de nog in 1290 rechtstreeks vanuit de *curtis* Wulfsdonk uitgebatede weilanden toen nog niet zo heel lang geleden was, wordt gesuggereerd door de omstandigheid dat de *Saine* in zeer grote percelen werd verpacht: dit wijst op een recente verkaveling (378). Een gelijkaardig verschijnsel stelt men vast op een ander stuk weiland te Wulfsdonk, de typische ontginningsnaam „*Rodh*” dragend. De 31 bunder die het stuk omvatte, werden omstreeks het midden van de XIVe eeuw eveneens in enkele grote percelen verpacht (379). Men mag vermoeden dat ook het „*Rodh*” eertijds in de landerijen van de rechtstreeks uitgebatede *curtis* Wulfsdonk was begrepen. Hetzelfde mag misschien verondersteld worden voor de samen met de *Saine* en de *Rodh* verpachte weiden *Zuud Rodh* (29 bunder), *Nieu Rodh* (6 bunder) en *Dondersart* (3 bunder), alle eveneens, zoals hun naam het zegt, door ontginning ontstaan (380). Behalve voor de „*Saine*”, waarvan we werkelijk weten dat ze in 1290 nog rechtstreeks door de abdij werd uitgebated, steunt onze veronderstelling betreffende de oorspronkelijk rechtstreekse uitbating van de grote weidecomplexen *Rodh*, *Zuud Rodh*, *Nieu Rodh* en *Dondersart*, op het feit, niet alleen dat ze omstreeks het midden van de XIVe eeuw in huurpacht waren gegeven, maar vooral op hun vermelding, samen met de *Saine*, in een opsomming van de landerijen die eertijds het „goed” (*curtis*) te Wulfsdonk hadden gevormd: „*Dit es de grootte van den goede van der Wulfsdonc sonder maetmersch ende bettinghe, die den vors. goede toe behooren*” (381). De „*maeymeerschen*” en „*ettynghe*” die hier niet genoemd worden waren aan de westkant van de *curtis* gelegen (382). De *curtis* zelf wordt in deze inventaris ook genoemd: „*Item tcasteelgoet es groot 55 bunre*” evenals 300 bunder bos, die ten Zuiden en ten Zuid-Westen van de *curtis* waren gelegen (383). Men mag uit deze ge-

(377) RAG, Sint-Baafs, nr 57, f. 12^r: „*Wulfsdonc. Pratorum dictorum Saine continentium 104 bonaria et 1 mensuram, 101 bonaria et 1 mensura data sunt ad firmam 12 annorum incipientium a^o (13)55 post Pasca diversis personis, quodlibet bonarium pro 15 s. par. Summa 76 lb. par. Alia autem 3 bonaria non sunt acensata sed spectant ad curtim*”.

(378) RAG, Sint-Baafs, B 371 (niet gefolieerd): „§ *Dit es verhuert in de Seyne... a^o 1392*”: percelen van 2, 3, 4, 6, 7 bunder.

(379) RAG, Sint-Baafs, nr 57, f. 12^r: „*Item prata dicta Rodh continentia 31 bon. 2 lineas 76 virgas data sunt ad firmam 9 annorum... a^o (13)53... diversis personis...*”. RAG, Sint-Baafs, B 371: „§ *Dit es verhuert in trot*”: percelen van 2, 3, 5, 6 bunder.

(380) RAG, Sint-Baafs, nr 57, f. 12^r: „*Item prata dicta Zuud Rodh continentia 29 bon. data sunt ad idem tempus. Item prata dicta Nieu Rodh et Dondersart data sunt...*”.

(381) RAG, Sint-Baafs, nr 43, f. 111^v: „*Eerst de Seyne hout 104 bunre 2 ghem. modicum plus vel minus. Trot hout 31 bunre 2 linen 76 roeden. Dnieuwwe rot hout 6 bunre. Tonderzaert hout 3 bunre. Tzuut rot hout 29 buunre*”.

(382) RAG, Fonds Kaarten en Plans, nr 458, uitg. ENNO VAN GELDER, *Nederlandse dorpen in de 16^e eeuw*, p. 57: „*Maeymeerschen*”, „*Ettynghe*”. Zie kaart nr 13.

(383) *Ibidem*: „*den voorsten Etbosch*”, „*den Westbosch*”.

gevens besluiten, zo denken we, dat rondom het ontginningscentrum, de *curtis* Wulfsdonk zelf, zetel van de proosdij, met een oppervlakte van 55 bunder, weilanden waren gelegen die door de lekebroeders der proosdij, waarschijnlijk met de hulp van gesalarieerden, op de *wastinen* waren ontgonnen en tot het begin van de XIVe eeuw rechtstreeks werden uitgebaat. Ze hadden een totale oppervlakte van ca 170 bunder. Vanuit de *curtis* werden bovendien, en dit tot na het midden van de XIVe eeuw, 300 bunder bos beheerd. Tijdens de eerste helft van de XIVe eeuw werden de weilanden in grote percelen verkaveld en verpacht. De rechtstreekse uitbating van de *curtis* zelf, met enkele bunder weiland, bleef misschien iets langer behouden, doch werd omstreeks het midden van de XIVe eeuw waarschijnlijk eveneens opgegeven. Zoals zovele andere abdijsdomeinen werd Wulfsdonk voortaan door een „ontvanger” beheerd (384). Met de hulp van gesalarieerden verzekerde deze toen verder de rechtstreekse uitbating voor de abdij van de moeren die Sint-Baafs ten N. van Wulfsdonk bezat (385).

Ongeveer 600 bunder van de 1150 bunder, die de Sint-Baafsabdij in 1240-43 had aangekocht, werden door de abdij aan ontginners uitgegeven. Er is een document van 1322 bewaard waardoor wij op uitstekende wijze over deze uitgiften worden ingelicht (386). In dit register werden de cijzen opgetekend die door de ontginners voor hun grond te Wulfsdonk aan de abdij werden betaald. Deze cijzen bestaan uitsluitend uit bedragen in geld, die bovendien in de meeste gevallen zeer laag zijn (enkele penningen of enkele schellingen). Dit is typisch voor gronden die op grote schaal en systematisch tijdens de XIIIe eeuw ter ontginning werden uitgegeven. Hetgeen bij de studie van het bedoelde cijnsregister vooral opvalt is de vermelding, één, twee tot drie maal na elkander, van dezelfde familienaam, vergezeld van hetzelfde cijnsbedrag. Dit wijst erop dat de gronden, die in de XIIIe eeuw ter ontginning werden uitgegeven, in 1322 hoogstens twee tot driemaal onder erfgenamen waren verdeeld. Deze uitgiften zijn dus slechts twee of drie generaties oud, m. a. w. zij werden ongeveer in het derde kwart van de XIIIe eeuw gedaan. Hieruit blijkt tevens dat de oorspronkelijke cijns waarschijnlijk schommelde rond 2 sol. het bunder. Vele uitgiften hadden dus ook geen grote oppervlakte tot voorwerp gehad. Een belangrijke uitzondering hierop, welke tegelijk een bijzonder licht werpt op de organisatie der ontginning, wordt gevormd door enkele zeer hoge bedragen betaald door Gentse patriciërs,

(384) RAG, Sint-Baafs, niet geïnventariseerd archief der kathedraal, rol : „§ Dit es J. Rijms rekeninghe van den goede van der Wulfsdonc van Kersavonde int jaer (13)42 tot Kersavonde int jaer (13)43”.

(385) Vgl. de rekening geciteerd in voorg. noot. Zie verder, p. 579.

(386) RAG, Sint-Baafs, nr 51 : „Dit es de rente van der Wlfsdonc”.

o. m. de Utenhove's, de Ser Sanders, de Uten Wulghen's (387). Uit latere documenten blijkt dan ook dat deze leden van het patriciaat uitgestrekte gronden te Wulfsdonk van de abdij in cijns hielden : aldus hield Mertin de Pape een oppervlakte van 190 bunder, bestaande uit weiland en bos (388), terwijl de Utenhove's ten Z.-O. van Wulfsdonk o. m. een kasteel met 50 bunder bijbehorende grond bezaten (389). Deze kapitaalcrachtige lieden hebben dus tijdens de XIIIe eeuw zeer waarschijnlijk een belangrijk aandeel genomen in de ontginningsuitgiften van Sint-Baafs en zijn hierbij als ondernemers opgetreden. Het is niet uitgesloten dat zij de meerderheid van de uitgiften voor hun rekening hebben genomen.

Er dient tenslotte een woord gezegd over de moeren of turfgronden die de Sint-Baafsabdij ten N. van Wulfsdonk bezat en waarvan het beheer vanuit de *curtis* Wulfsdonk werd verzekerd. In 1263 vernemen we dat Sint-Baafs bij het gehucht *Calve*, ten N.-W. van Wulfsdonk, 56 bunder moergrond bezat die ze eertijds van graaf Boudewijn IX (40 bunder) en van graaf Ferrand (16 bunder) had ontvangen door schenking uit het grafelijk moer dat zich langs de N. oever van de Noordlede uitstreckte. Het moer van Sint-Baafs grensde ten Z. aan de Onlende, ten N. aan het grafelijk moer, ten O. en ten W. respectievelijk aan de moeren van de abdijen van Affligem en van Ninove (390). In april 1276 verkocht gravin Margareta opnieuw 4 bunder moer ten O. van *Calve* voor 22 lb. aan Sint-Baafs, tegen een recognitiecijns van 6 d. het bunder, te betalen in de Brieven van Assenede (391). In oktober van hetzelfde jaar kocht de abdij opnieuw 8,5 gemet van het grafelijk moer „*entre le Calf et Wluesdonc*”, dat bij haar andere moergronden aansloot (392). In 1297 tenslotte breidde de Sint-Baafsabdij haar moergronden uit naar het Westen, door de aankoop van 16 bunder „*te Wactbeke*”, tegen 6 d. het bunder, te betalen in de Brieven van Assenede (393).

De abdij bezat dus tegen het einde van de XIIIe eeuw ca 79 bunder moeren die bij haar bezittingen te Wulfsdonk nauw aansloten (394).

(387) RAG, Sint-Baafs, nr 51, f. 17^r : „*In Gandavo*”.

(388) RAG, Sint-Baafs, nr 43, f. 110^v : „*Dit es de grootte van Mertins Papen merssche*” (1411).

(389) DE POTTER-BROECKAERT, *Gesch. gem. O.-Vl.*, 1^e r., dl. 5, Moerbeke, p. 31.

(390) RAG, Sint-Baafs, Charters, oorkonde van 1263 van gravin Margareta.

Ligging : zie kaart nr 13.

(391) RAG, Sint-Baafs, Charters, oorkonde van 5-30 april 1276.

(392) RAG, Sint-Baafs, Charters, oorkonde van 19 oktober 1276.

(393) RAG, Sint-Baafs, Charters, oorkonde van 23 juni 1297. Wachtebeke : ten W. van Moerbeke. Zie kaart nr 13.

(394) Dit cijfer stemt ongeveer overeen met datgene opgegeven door een nota van het einde van de XIIIe eeuw : Londen, British Museum, Add. Mss. 16.952, f. 15^v :

Deze werden als turfgronden rechtstreeks uitgebaat voor de abdij waarschijnlijk eerst door de proost van Wulfsdonk, later door de „ontvanger” van Wulfsdonk. In dezes rekeningen komen belangrijke posten voor in verband met de turfexploitatie, vervoer en dergelijke. Hieruit blijkt dat de ontvanger van Wulfsdonk deze uitbating voor rekening van de abdij met de hulp van gesalarieerden verzekerde (395).

C. — Weert

Tussen het grondgebied van de gemeenten Temse, Bornem, Hamme en Tielrode, ingesloten langs alle zijden door een oude Scheldearm, een nieuwe, waarschijnlijk na doorbraak ontstane, grote Schelderam, en de Durme die erin uitmondt, ligt heden ten dage het grondgebied van de gemeente Weert (396). Dit dorp is ontstaan uit de drooglegging en de ontginning van de moerassen die zich hier, waarschijnlijk ten gevolge van een doorbraak en een verandering van bedding van de Schelde, tot in de XIIIe eeuw bevonden. Dit is het werk geweest van de Sint-Baafsabdij : zij kocht in 1240 van *Walter de Coudenborch* de moerassen genoemd *magnus* en *parvus Wert*, die hij van de graaf tot dan toe in leen had gehouden (397). De ligging van beide moerassen is op de moderne kaart van Weert nog duidelijk te herkennen : ze lagen elk in een diepe Z. bocht van de Oude Schelde en werden bijna van mekaar gescheiden doordat, tussen beide in, een omgekeerde N. bocht van de Oude Schelde zeer dicht de tegenwoordige Schelde raakt. De *parvus Wert* was waarschijnlijk de later „Oude” genoemde Weert, omdat hij kleiner is dan de ten O. daarvan gelegen, later „Nieuwe” genoemde Weert, die in 1240 waarschijnlijk „*magnus Wert*” werd geheten. Het lijkt ons niet uitgesloten dat tot de aankoop van 1240 door de Sint-Baafsabdij werd besloten omdat zij te Weert reeds vóórdien over een stuk grond beschikte : onder de goederen van de Aalmoezenij omstreeks 1220 bevindt zich immers de

„*Nos habemus apud Wulfsdonc 42 bonaria mori preter unam mensuram. Item habemus ibidem juxta morum nostrum 3 bonaria preter 50 virgas. Item quedam terra est ibidem tenens 1 mens. et 70 virgas. Item habet elemosinarius 15 bon. preter 1/2 mens., iuxta frontem mori ipsius 3,5 mens. et 37 virgas, ad opus strate publice 1/2 mens. et 10 virgas, iuxta frontem illorum de Afflegbem 2 mens. et 6 virgas sine strata*”. Vgl. dezelfde tekst in RAG, Sint-Baafs, nr 7, f. 6^r (XVe-eeuws kopijboek v. charters betr. Wulfsdonk).

(395) RAG, Sint-Baafs, niet-geïntariseerd archief der kathedraal, rolrekening van 1342 en vlg. jaren (zie hoger, p. 577, n. 384).

(396) Weert : prov. Antwerpen, arr. Mechelen, kant. Puurs. Zie RAG, Fonds Kaarten en Plans, nr 484. Vgl. kaart nr 10.

(397) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 223 : „*totam illam terram, que dicitur magnus Wert et parvus Wert, cum duabus garbis decime dicte terre et omnibus suis appendiciis, jacentem inter Themceka et Bornem et Hamme et Thilroden, Scalde et Dorme aqua undique interclusam*”. Vgl. SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 224 : bevestiging van de verkoop door de graaf.